

* קצורי * באורי * לקוטי * האלשיך הק' פרקי אבות ג'

... הלא אין לו להקב"ה בעולם הזה אלא ארבע אמות של הלכה, ולכן במקום שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם. אך בהתבטלם מסתלקת אל העליון, כי אין לו חפץ בזה ולא בבית המקדש כי היכל ה' המה. והוא מאמר התנא וז"ל: רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר: ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר: אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו. אין לי אלא שנים, מניין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה שהקב"ה קובע לו שכר שנאמר: ישב בדד וידום כי נטל עליו, עד כאן: וראוי לשית לב.

א. אל אומרו ואין ביניהם דברי תורה, ולא אמר ואין עוסקים בתורה?

ב. אומרו הרי זה מושב לצים, איך יקרא העדר הדברי תורה ליצנות מבלי יתלוצצו בפועל?

ג. למה ייחס הדבר אל המושב ולא אמר הרי אלו לצים?

ד. כי אין משמעות הכתוב שלא ישב בלי תורה רק שלא ישב עם לוצצים?

ה. כי לא בשנים שיושבים מדבר הכתוב כי אם באחד, ולפי (פשוט ו) דרכו (של המשנה) ללמוד משם (לא על שנים שיושבים, אלא על) כי אחד שיושב ואינו עוסק בתורה הוא ליץ?

ו. אומרו אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, כי היה לו לקצר ולומר אבל אם יש ביניהם דברי תורה וכו'?

ז. אומרו שכינה שרויה, כי מה לשון שרויה הלזה, ולא אמר שכינה עמהם או שכינה ביניהם?

ח. כי אין מהפסוק ראייה ששכינה שרויה, כי גם שנאמר ויקשב ה' אפשר שהוא מן השמים כמה דאת אמר: ואתה תשמע השמים?

ט. למה מביא סוף הפסוק. (ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו)?

י. שיותר היה יכול לומר אבל שנים שיושבים וכו' שכינה שרויה ביניהם ומקשבת ושומעת ונכתב ספר זכרון לפניו, כי כל זה הוא בכתוב, ואם מה שהכתוב מדבר הוא יראי ה' ומה שאמר התנא שנים שיושבין וכו' הוא אפילו בבלתי יראי ה', אם כן אין לו ראייה מן הכתוב כלל כי שם על יראי ה' ידבר?

יא. אומרו אין לי אלא שנים מניין שאפילו אחד וכו', כי הלא האחד שיושב ועוסק בתורה הוא הפך השנים שיושבין, כי בשנים שכינה שרויה ובאחד אין בו רק שקובעין לו שכר, ואם כן יותר היה צודק יאמר אבל אחד שיושב וכו' הקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, ולא יאמר אין לי וכו' כאלו בא להביא שגם הוא כיוצא בשנים ואפילו בבואו לדבר דרך חיוב, ולא רצה לומר אבל אחד שיושב וכו' כי אם דרך חיוב, היה יכול לקצר ולומר ומנין שאפילו אחד וכו', ולשתוק מאומרו אין לי אלא שנים שהוא מיותר?

יב. א: קובע לו שכר, מה צורך ראייה לזה היתכן שלא ינתן שכר לאחד שעוסק?

יג. ב: וגם מה ענין אומרו קובע ולא אמר נותן לו או קובע לו שכר?

יד. כי אין מן הפסוק ראייה לזה כלל, ומה גם אם אומרו וידום הוא כפשוטו שיושב ודומם?

יז. אמנם הנה הוקשה לו בכתוב אומרו ובמושב לצים לא ישב. שאם הוא שלא ישב עם היושבים ומתלוצצים היה לו לומר ועם לצים לא ישב. ואם הוא שלא ישב במושבם אפילו כשאינם יושבים שם, מה בכך?

הוי אומר שהוא שיושבים שם שנים או יותר ואין מתלוצצים כי אם יושבים יחד, באופן שהמושב וההכנה יש, ולא הליצנות עדיין. (ובזה נתיישב קושיא ג. למה ייחס הדבר אל המושב ולא אמר הרי אלו לצים? ונתיישב קושיא יז) אומרו ובמושב לצים לא ישב. שאם הוא שלא ישב עם היושבים ומתלוצצים, היה לו לומר ועם לצים לא ישב? ואם הוא שלא ישב במושבם, אפילו כשאינם יושבים שם, מה בכך?

ואין זה אלא על העדר מביניהם דברי תורה, מדסמך ליה כי אם בתורת ה' חפצו, כי מכלל הן נשמע לאו המקביל אליו. ושבח הכתוב את (האיש) אשר - עם שנים שיושבין במושב אחד ואין ביניהם דברי תורה - לא ישב. הנה כי שנים שיושבין ואין ביניהם דברי

תורה - מושב לצים יקרא. (ובזה נתיישב קושיא ה. כי לא בשנים שיושבים מדבר הכתוב כי אם באחד, ולפי (פשוט ו) דרכו (של המשנה), ללמוד משם (לא על שנים שיושבים, אלא על) כי אחד שיושב ואינו עוסק בתורה הוא ליץ?)

ומשבח את הבלתי יושב אתם כי יתעתדו להתלוצץ. כי קביעות ישיבה אשר אינו לדברי תורה, לא יצא ממנו, רק העגל הזה. (ובזה נתיישב קושיא ב. אומרו הרי זה מושב לצים, איך יקרא העדר הדברי תורה ליצנות מבלי יתלוצצו בפועל? ונתיישב קושיא ד. כי אין משמעות הכתוב שלא ישב בלי תורה רק שלא ישב עם לוצצים?)

והנה ממוצא דבר היה אדם דן מעצמו, כי אם השנים שיושבים בלי תורה הם מושב לצים, כשיש ביניהם דברי תורה די להם שנאמר שהקב"ה קובע להם שכר. אך לא שתהיה שכינה ביניהם עד יהיו עשרה שאלהים נצב בעדת אל. לזה אמר אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה שכינה שרויה ביניהם. (ובזה נתיישב קושיא ו. אומרו אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, כי היה לו לקצר ולומר אבל אם יש ביניהם דברי תורה וכו')?

ולא בלבד אם יבואו לגדר יקראו עוסקים, כי-אם, אפילו בהיותם, שבצד מה, יש ביניהם דברי תורה, (לא זו בלבד אשר הקב"ה קובע להם שכר, אלא גם אשר) ה' אתם: (ובזה נתיישב קושיא א. אומרו ואין ביניהם דברי תורה, ולא אמר ואין עוסקים בתורה?)

או יאמר, אין צריך לומר אם שנים יודעי דעת ומביני מדע ומווכחים זה עם זה שהוא משמעות עוסקים, כי אם אפילו שהאחד בלבד הוא היודע ומשמיע את הבלתי יודע, שכינה שרויה ביניהם. וזה אומרו ויש ביניהם דברי תורה, שגם שאין שניהם עוסקים לא יבצר מהיות ביניהם דברי תורה זה מדבר וזה שומע. ואמר שרויה ביניהם, לומר שבשעה שיש ביניהם הדברי תורה, לא (שעכשיו) באה שכינה ביניהם, כי-אם, שכבר היתה שרויה (לשון עבר) מאז ישבו ללמוד כי יודע אלהים את כוונתם. (ובזה נתיישב קושיא ז. אומרו שכינה שרויה, כי מה לשון שרויה הלזה, ולא אמר שכינה עמהם או שכינה ביניהם?)

ומביא ראייה מן הכתוב אשר על דברי תורה ידבר כאשר הוכיח סופו באומרו ויכתב ספר וכו':

ועל כן הביא גם כן סוף הכתוב וגם הוכיח היות שכינה שרויה ביניהם. והוא שהוקשה לו בו: (טו, א) אחד, אומרו איש אל רעהו שהוא מיותר?

(טו, ב) ועוד אומרו ויקשב וישמע שהוא ענין כפול כי וישמע בלבד היה מספיק?

(טז) ועוד שנכנס ביראי ה' ויצא ביראי ה' וחושבי שמו?

אך פירוש הכתוב הוא אז נדברו וכו'. והוא כי למעלה נאמר: הוועתם ה' בדברכם וכו' באמורכם וכו', באופן שקצף ה' עליכם קצף. ואמר כי אז בעת הקצף על הנזכר נדברו ויראי ה' וכו'. והיה על אלה שפע רצון טוב, כי ויקשב ה' וישמע וכו', להורות שני דברים. א. כי ברגע באפו מרחם ומטיב לטובים. ב. כי הגינו אלו על הראשונים. ולא בלבד בדברם דברי תורה איש אל רעהו שמע ה', כי אם מטרים ידברו הקשיב כדי לשמוע, ובדברם וישמע. והוא כי הנה ידענו כי הקשבה או האזנה מקרוב ושמיעה מרחוק. כמו שאמרו ז"ל: על פסוק: האזינו השמים וכו' ובפסוק: שמעו שמים והאזינו ארץ, כי משה היה יותר קרוב לשמים מלארץ, וההפך בישיעה.

(יז) ובזה הוקשה לו פה בכתוב, כי איך אחר אומרו ויקשב? ומה גם שהוא בקרוב אומר וישמע, כי ודאי הוא שישמע?

אך אין זה רק שבאומרו ויקשב כיון שני דברים. א. שהוא יתברך קרוב שרי ביניהם כי הקשבה מקרוב. (ובזה נתיישב קושיא ח. כי אין מהפסוק ראייה ששכינה שרויה, כי גם שנאמר ויקשב ה' אפשר שהוא מן השמים (ונשאר שכינת עוזו בגבהי מרומים) כמה דאית אמר: ואתה תשמע השמים?)

ב. שטרם ידברו הקשיב כדי לשמוע בדברם. ועל כן אמר לשון שמיעה שהוא להורות על עת שצודק בו לשון שמיעה מה שאין כן טרם ידברו, לא שכיון על ריחוק. והוא על דרך עוד הם מדברים ואני אשמע, כי גם שטרם הקריאה הוא עונה וגוזר לעשות חפצם, עם כל זה אין שמיעה צודקת רק עודם מדברים. באופן שענין הכתוב ששכינה שרויה ביניהם. וזה ויקשב, שבא להקשיב כדי לשמוע כשידברו, שאם לא כן לשתוק מויקשב ויאמר (רק) וישמע ה'. והוא ממש אומרו שכינה שרויה ביניהם: (ובזה נתיישב קושיא טו, ב): אומרו ויקשב וישמע שהוא ענין כפול כי וישמע בלבד היה מספיק?

ואמר כי גדר זה בלבד הוא ליראי ה', שהוא לאשר הם יראי ה' בלבד כי שכינה שרויה ביניהם כמדובר.

אמנם מדרגה אחרת יש גדולה מזו, והוא כי וכתב ספר זכרון לפניו, כאשר נוסף על היותם יראי ה' הם חושבי שמו. ושעור הכתוב אז נדברו ויראי ה', ועל אלה שידברו דברי תורה איש אל רעהו אושרם הוא, כי ויקשב ה'

וישמע שהוא כי שכינה שרויה ביניהם כמדובר. אך גם וכתב וכו' לאשר הם יראי ה' וגם חושבי שמו. (ובזה נתיישב קושיא ט. למה מביא סוף הפסוק: (ויכתב בספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו)? ונתיישב קושיא טז) שנכנס ביראי ה' ויצא ביראי ה' (וחושבי שמו)?

ומאומרו איש אל רעהו מורה שלא בלבד בהיות שניהם עוסקים ומווכחים יש להם זה, כי אם גם בהיות איש אל רעהו. כלומר גם שלא ידבר גם רעהו אליו כי אם זה ידבר וזה שומע בלבד, כמדובר על אומרו יש ביניהם ולא אמר עוסקים בדברי תורה. (ובזה נתיישב קושיא טו, א): אחד, אומרו איש אל רעהו שהוא מיותר?

ואמר נדברו ולא אמר דברו הוא, כי הנה על פסוק: כי עדותיך שיהיה לי, אמרו כי כאשר היה שומע מכל מלמדיו היה עולה על לבו כי לא המלמד היה דובר בו כי אם גם העדות עצמה. כי התורה עצמה היא המדברת על ידי רוח פי המלמד. ואם כן מכל שכן שהמלמד עצמו בדברו התורה עצמה היתה כמשפעת בו מרוח קדשה. נמצאו שניהם נדברים הלומד והמלמד, וזהו אז נדברו וכו' איש אל רעהו כאמור:

ועל הקושיא העשירית (שיותר היה יכול לומר אבל שנים שיושבים וכו' שכינה שרויה ביניהם ומקשבת ושומעת ונכתב ספר זכרון לפניו, כי כל זה הוא בכתוב, ואם מה שהכתוב מדבר הוא יראי ה' ומה שאמר התנא שנים שיושבים וכו' הוא אפילו בבילתי יראי ה', אם כן אין לו ראייה מן הכתוב כלל) כי שם לא ידבר רק על יראי ה'?

אך התנא אומר סתם שנים שיושבים וכו'. אומר כי ידוע כי אין התנא מדבר רק על הסדר האמיתי כי תחלת חכמה יראת ה'. וגם התנא הזהיר על כך באומרו: כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו וכו'. ועל כן באומרו פה שנים שיושבים ויש ביניהם דברי תורה, על מי שקדמה יראת חטאו ידבר גם הוא, כי לא במחוסרי יראת ה' ידבר. והנה היה מקום לומר כי גם מפסוק זה נלמד כי אפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו, כי שתי הדרגות הן. כשיראי ה' הם שנים כמשמעות אומרו נדברו לשון רבים, אז מלבד היות ה' ביניהם גם מקשיב ושומע. ומינה שאם אחד הוא לא יחשיבנו להקשיב ולשמע, אך לא יבצר מלהיות שכינה עמו, לזה אמר אין לי אלא שנים, כלומר אל תעש אותו הדין ללמוד: שאפילו אחד, שכינה עמו. כי דע לך, כי אין לי אלא שנים, כלומר כי אותו הדין איננו, כי לא יעדר הוא יתברך בהיותו שרוי עם האדם מלהקשיב ולשמע כדי שנעשה שתי

חלוקות, אחד ששכינה שרויה ומקשבת, ואחד ששרויה ואינה מקשבת: (ובזה נתיישב קושיא יא. אומרו אין לי אלא שנים מנין שאפילו אחד וכו', כי הלא האחד שיושב ועוסק בתורה הוא הפך השנים שיושב, כי בשנים שכינה שרויה ובאחד אין בו רק שקובעין לו שכר, ואם כן יותר היה צודק יאמר אבל אחד שיושב וכו' הקדוש ברוך הוא קובע לו שכר, ולא יאמר אין לי וכו' כאלו בא להביא שגם הוא כיוצא בשנים ואפילו בבואו לדבר דרך חיוב, ולא רצה לומר אבל אחד שיושב וכו' כי אם דרך חיוב, היה יכול לקצר ולומר ומנין שאפילו אחד וכו', ולשתוק מאומרו אין לי אלא שנים שהוא מיותר?)

אך מנין שאפילו אחד שיושב וכו' שיש לו צד שזה עם השנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה. והוא כי כאשר בשנים אין שכרו שהוא יתברך שולח מלאך להיות עמהם כי אם ששכינה עצמה עמהם, כך ומנין שאפילו אחד וכו' שהקב"ה בעצמו קובע לו שכר ולא על ידי מלאך או שליח, שנאמר וכו'. וכנגד היותו יושב שהוא הוראת קבע, גם ה' קובע לו שכר קבוע ומתמיד לעולם הבא. (ובזה נתיישב קושיא יב. א: קובע לו שכר, מה צורך ראייה לזה היתכן שלא ינתן שכר לאחד שעוסק)

גם רמז באומרו קובע, כל יאמר איש אם כל כך חביבה היא התורה למה בהיות אחד יושב ועוסק בה יחסר לחמו בעולם הזה. לזה אמר קובע לו שכר, לומר כי אדרבה זה חסדו יתברך לבלתי תת שכרו בעולם שהוא עראי כי אם שכר של קבע שהוא בעולם העליון שהוא שכר עולם הקבע. (ובזה נתיישב קושיא יב. ב: מה ענין אומרו קובע ולא אמר נותן לו או קוצב לו שכרו?) וזהו שמביא ראייה מן הפסוק ישב בדד וכו'. והוא כי למעלה אמר: טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו שהוא עול תורה. ושוא תאמר ומה יעשה במקום שאין לו חברים אם לא ימצא במקום שיקיימוהו בידו, לזה אמר אל יחוש כי אם ישב בעול תורה הנזכר גם שיהיה בדד, וגם שיראה כי אולת ידו בעולם הזה (כי נשאר בבדידות), אל יחוש, כי אם ידום לה' כמה דאית אמר: דום לה'. כי הלא אם אין לו טובה פה, הלא נטל (וקבע שכר), עליו בעולם העליון (הקבוע), אשר הוא עליו ולא בעולם שהוא בו: (ובזה נתיישב קושיא יג. כי אין מן הפסוק וישב בדד וידום כי נטל עליו) ראייה לזה (שהקב"ה קובע לו שכר, כלל?) ומה גם אם אומרו וידום הוא כפשוטו שיושב ודומם?)